

Metelkova antologija.

Poroča dr. E. Lampe.

(Konec.)

Kdaj je Metelko izumil svojo pisavo, koliko časa se je držal svojih črk? Odgovor na to vprašanje nam daje zanimiva rokopisna zbirka, ki jo hrani semeniška knjižnica ljubljanska. To je 41 Metelkovih pridig, ki jih je skrbno spisal in tudi v jezičnem oziru sestavil z največjo pridnostjo. Kar daje tej zbirki posebno vrednost, je njih časoslovni vspeh, ker vidimo iz njih ves razvoj Metelkov od mladih let do pozne starosti kratko pred smrtjo.

Metelko je namreč govoril v ljubljanski stolnici vsako leto na pustni ponedeljek. Vsak teh govorov je čisto izvirno sestavljen, vsak obdeluje drugo snov, tako da se ni nikdar ponavljal. Za zgodovino slovenskega cerkvenega govornišva so ti govori največje važnosti, ker vidimo iz njih, s koliko resnostjo se je ljubljanski pridigar, ki je bil učitelj in vzor ne le v jeziku, ampak tudi v svojih mislih mlajšemu naraščanju, pripravljaj na svoje govore.

Ta panoga slovenskega kulturnega razvoja še ni dovolj preiskana in ocenjena, dasi je važnejša nego marsikateri literarni pojav, o katerem se je že mnogo pisalo. Kdo pa je olikal in izobrazil slovensko ljudsko govorico, da je postala zmožna izražati abstraktne pojme ter služiti za znanstvene razprave? Preprosti narod govori vedno konkretno in njegov besedni zaklad ne presega pojmov, s katerimi izhaja v domačem življenju. Poljedelski narod ima jako razvito besedoslovje za naravo in za vse predmete in čuvstva svojega domačega življenja, a ker z abstraktnimi pojmi ne misli mnogo, mu tudi jezik ni razvit v tem oziru. Odkod je torej dobila slovenščina svojo gibčnost, s katero more izražati tudi abstraktne znanstvene pojme in jih logično združevati v mislih in sklepih s toliko lahkoto? Ta lastnost našega jezika ni izšla iz ljudstva samega, ker je bilo treba mnogo duševnega dela in navora, da se je jezik v njej olikal in poduševil.

To možnost višje abstrakcije so prvi dali našemu jeziku cerkveni govorniki. Napačno je, ako se meri slovstvo samo po tiskanih knjigah, kajti za široke ljudske sloje je bila govorjena beseda mnogo važnejše izobraževalno sredstvo. Res to ni književnost, ker ni zapisana v knjigah, ni literatura, ker nam ni ohranjena v črkah, vendar je pa pravo slovstvo, živim slovom izražena vzgojevalna misel, služeca resnici in lepoti, ki je ustvarila psiho slovenskega naroda in položila temelj vsemu nadaljnjemu duševnemu razvoju našega ljudstva. „V načelê bē slovo“.

Nihče ne ve, koliko premišljevanja in duševnega dela so imeli oni prvi pionirji omike, ki so izkušali abstraktne verske in modroslovne pojme izražati v besedi nekega ljudstva. Mnogo ponesrečenih poizkusov nam priča, da to delo ni bilo lahko, a v teku stoletij so izolikal jezik, da je sedaj sposoben za vsako znanstveno delo.

Take misli nam zbujajo rokopis Metelkovih cerkvenih govorov, debela knjiga, čez štiristo ozko pisanih strani. Vse je original v misli in v besedi, in na mnogih ko-

rekturah se vidi, kako skrbno je premišljeval pisatelj vsak stavek, ko ga je pisal in ko ga je pilil, da ga naredi pripravnega za splošno umevanje. Vse je misel, strogo logično razporejena, nobene plitve zgodbe ni v celi zbirki.

Pa naj se bavi ž njo s te strani zgodovinar slovenskega cerkvenega govornišva! Nas zanima tu le zunanja lupina Metelkovega pravopisa, da iz nje spoznamo, kako se je razvijala njegova metelčica.

Prvi govor je z dné 17. februarja l. 1817., zadnji z dné 15. februarja l. 1858. Prvi govor je spisan še popolnoma v Vodnikovem pravopisu z bohoričico. Že takoj v drugem govoru z dné 2. februarja l. 1818. pa imamo Metelkov pravopis dosledno izpeljan v vseh podrobnostih. Torej si je Metelko za svojo privatno rabo sestavil svoj pravopis še za življenja Vodnikovega, takoj ko je po iniciativi Ravnikarjevi sprejel službo profesorja slovenskega jezika, in ne šele po l. 1820. po dunajskem posvetovanju. Njegovi znaki za šumevce, za *lj* in *nj*, za polglasnik in za razne *e* so tu že dosledno porabljeni v celem spisu. Držal se je načela, da imej vsak enoten glas tudi enotno črko, novih črk pa je šel iskat v cirilico ter jih je prilagodil latinski pisavi, pisal pa je strogo fonetično v čistem, lepem jeziku. Danes lahko čisto nepristransko sodimo o njegovem delu in moramo mu priznati, da je njegov sestav bil jako dober in ni zaslužil zasmehovanja, s katerim so ga pozneje pokopali.

Pa on se ni držal trdovratno svoje iznajdbe. Govor z dné 14. februarja l. 1820., je pisan zopet strogo z bohoričico brez vseh primesi, ravno tako zopet naslednja leta do 1825, ko se je zopet povrnil k svoji pisavi, kateri je ostal zvest vseskozi do l. 1845. Torej je pisal sam zase metelčico še dvanaest let potem, ko je bila že uradno pregnana iz šol. L. 1846. se je povrnil zopet k bohoričici in jo je pisal do l. 1855. Naslednje l. 1856. je pa začel mešati bohoričico z gajico. Strešice na šumevce je postavljaj tako nerodno, da se skoro pozna nevolja, s katero jih je pisal. Pa se jih je privadil na stara leta in jih je pisal zvesto do smrti. Po pričevanju te rokopisne zbirke bi bila lahko pisana prej omenjena pesniška zbirka med l. 1817. in 1824.

Pa povrnimo se zopet k pesmicam!

Kekovi pesmi, ki smo ji priobčili na str. 140., sta bili iz Metelkove zapuščine. Metelko je v svojih učencih zbujal ljubezen do materinščine, in da njegove besede niso bile nerodovitne že v prvih časih, in da je vžival tudi posebno zaupanje svojih učencev, nam priča to, da so mu že takoj v početku njegovega učiteljevanja učenci iz bogoslovja in liceja začeli prinašati svoje pesniške izdelke. Tak zgled imamo v Keku že iz l. 1818. Najbrže jih je Metelko spodbujal, naj zlagajo pesmi, da nadaljujejo literarno delo Vodnikovo, pa ne le da jih je bodril k delu, kot vesten učitelj jim je dajal tudi sam navodila v teoriji in tudi v praksi. Ko so mu prinesli svoje pesniške prvence z onim strahom, ki preveča mladega pesnika, kadar se bliža strogemu kritiku

ali celo uredniku, jih je Metelko dobrohotno sprejemal in vzel rimane plodove njih duha in srca na kritično rešeto z isto resnostjo, kakor je popravljajl sicer njih pismene naloge. Vsaki pesmi je pretipal vse ude in ji je prerahljal kosti, ne braneč se temeljitih amputacij, ki so šle včasih tako daleč, da ni ostalo skoro nič več od prvotnega originala. Črtal in popravljajl je Metelko toliko časa, da je zložil skoro sam novo pesem, in ko jo je tako očedil in ogladil, da ni imela nič nespodobnega več na sebi in je bila lepo oblečena ali vsaj pošteno zakrpana, jo je v svoj zvezek na čedno prepisal ter tako sprejel med izvoljenke svojega Parnasa.

En zanimiv zgled imam v rokah.

Metelko je v svojo zbirko spisal osem pesmi nekega P. Našel se je list, na katerem je ta pesnik, podpisan s F. P., spisal sam svojo pesem in Metelko jo je popravljajl. Poslušajmo, kako jo je zakrožil F. P.

P o m l a d.

Poldnevnih krajev gork' véter popaha
Semlo progerniv'hi (nég kaj škopni
Kmet jo s' veteljem na polje permaha
Spet obrač svoj per drevesu roši.

Solnze vífoko na nebu pergréva
Proti sahotu vezh tak ne hiti
Slavz v' selenimu germu prepéva
Sdavnaj she shkinkov'z sa babzo grizhi.

Sherjav se supet is Lafhkiga sdvigne
Laštovza v' starimu gnesdu fedi
Urno jo fniza v' gojsde potégne
Poljki škerjanz pa fejati veli.

Kmezhki mladenzh she sa zhedo prepeva
S verbe mushene pišhalke ravna
Kukovze petje na tanko prehteva
Gornik korajshno vinograd kopa.

Burja tekozhe vode vezh ne vstavlja
Bíftro sdaj potok po kamnih škrebla
Vezh ne bo semla pod ínegam smersvala
Saj od toplote sdaj shaba regla.

Tam vínka terta mladike poshene
Roshze dúlhezhe semtertje zveto
Hribe doline selenje pogerne
Belo osalíha se shlahtno drevo.

Sharki ogrevajo terde buzhelze
Mersle meglize ras-shene zephir
V polju íškrajo se gorke rošize
Ejol vetrovam sapov'duje mir.

F. P.

S to pesmijo si je Metelko zelo glavo ubijal. Skoro nobene vrstice ni pustil pri miru, nekatere kitice je čisto pre naredil, črtal na tanko in na debelo, zapisal vrstico, jo zopet prečrtal in popravil, in ko je mislil, da je pesem dobra, jo je spisal v svoj zvezek tako:

P o m l a d.

Veter is Lafhkiga femkaj popaha,
Semljo pokrivíhi íneg mora škopnit'.
Kmet jo vetelo na polje permaha,
Gré ti obras sa drevéiam potiit.

Sonze vífoko na nebu pergréva,
Proti sahotu prevezh ne hiti,
Slaviz v' selenimu germu prepéva,
Shinkovz se shéni, sa babzo grizhi

Sherjav 's Samoríkiga léši pobégne,
Laštavze v' starimu gnesdu fede,
Vurno jo fniza v' gojsde potégne,
Poljki škkerjanzi fejati velé.

Víede paštir se med v'jolize v' frédo,
S verbe mushéne pišhalke ravna,
Kukovze pétje prehtéva sa zhédo,
Gornik vetelo vinograd kopa.

Vezh ne bo burja po gorah divjala,
Slíshi se pótok po kamnju škreblat.
Vezh ne bo semlja pod ínegam smersvala,
Shaba škobaza na íhuo reglat.

Gore prihajajo vfe she seléne,
Bélo osalíha se vertno drevo.
Tam vínka terta mladike poshéne,
Semtertje roshze dúlhezhe zvetó.

Sonze omaja buzhelzi noshize,
Mersle meglize rasshene Zefir.
V' polju íškrajo se gorke rošize,
Ejol vetrovam vkasuje zdaj mir.

Tako je Metelko popravljajl pesmi, in potrpežljivi papir priča, koliko truda je to stalo resnega jeziko-slovca. Omenjeni pesnik pa je bil najbrže Franc Pirc.

To in ono.

Naše slike. Ruski kmetje poslušajo carski manifest, ki odpravlja roboto. (Str. 197.) Ta slika ruskega slikarja Mjasojedova nas predstavlja za pol stoletja nazaj, ko je car Aleksander II. izdal manifest, ki je osvobodil ruskega kmeta najtršega jarma. Kmetom se zdi ta novica skoro neverjetna. V mnogostoletni sužnosti so skoro otopeli, in zdi se jim kot novica iz drugega sveta. Sami ne znajo čitati, mlad deček jim bere veselo oznanilo, da so osvobojeni. Nezaupno poslušajo, ne vedoč, kaj naj počno s svojo svobodo, kajti dobili so premalo zemlje, da bi mogli na nji srečno živeti. To je velika nesreča ruske države. Danes pretresa vso Rusijo nezadovoljnost kmetov, ki hočejo več zemlje in ki zahtevajo, naj se velika posestva carjeva, velikih knezov in veleposestnikov razdelé, da se bodo mogli preživiti. — Iz Prage pri-
našamo danes dve sliki: Ena nam kaže veliko dvorano na

Hradčanih, v prestolnici češkega kralja, druga pa pogled s kraljevega gradu na mesto. Cesar Franc Jožef I. je bival prošli mesec v Pragi, kjer ga je češki narod sprejel z največjim navdušenjem. Madžari se hočejo odcepiti od naše države, in zato je veselo znamenje, da postaja vez med vladarjem in avstrijskimi narodi krepkejša in pristrčnejša. — Ocean (str. 288) je podoba v vatikanskem muzeju, o kateri govori g. dr. Lampe na str. 119., delo grškega umetnika, izkopano blizu Napolja. Glede Pompejev opozarjamo na sliko str. 179. in na sliko v „Dom in Svetu“ l. 1897. — Na Rumunskem so buknili prošli mesec krvavi kmečki upori, ki imajo svoj izvor v krivični razdelitvi zemlje. Naša slika (str. 225.) nam kaže rumunsko narodno nošo.